

Szilágyi Zsolt és Hidas Gergely, szerk.:

Buddhizmus

VALLÁSTUDOMÁNYI KÖNYVTÁR VI,
L'HARMATTAN KIADÓ, BUDAPEST, 2013, 352 O.

A tanulmánykötet, mely a szerkesztők szerint talán az eddigi legátfogóbb magyar könyv a buddhizmus témájában, két részre osztható. Az első a buddhizmus keletkezésével és filozófiai irányzataival foglalkozik, a második a buddhizmus különböző ázsiai országokban való megjelenését és történeti szakaszait ismerteti. A tanulmányok annyira részletesek és hosszúak, hogy a recenzió terjedelmi korlátai miatt itt mindössze néhányra térhetek ki.

Az első fejezet, Wojtilla Gyula munkája Buddha életét és tanítását vizsgálja a korai iratok alapján, ami két okból is bonyolult feladat. Egyrészt, a páli kánon legkorábbi szövegeiben csak részletek szerepelnek a vallásalapító életéből. Másrészt, az első összefüggő Buddha-életrajzban, az i. sz. 5. században keletkezett *Nidánakatha* (*A kezdetek története*) című műben – más iratokhoz hasonlóan – több csodás elem is szerepel, ezért ez nem használható történeti forrásként. A legértékesebb fennmaradt szöveg a *Dígha-nikája* 16. fejezetében szereplő *Mahá-parinibbánszutta* (*A végső kialvásról szóló beszéd*), mivel sok helyen közöl információkat ún. „én-elbeszélések” formájában Sákjamuni Buddha megvilágosodás előtti életéről. Ezek a szövegek a buddhizmus *hínájána* („kis jármű”) irányzatának szent szövegei. A *mahájánához*, a „nagy járműhöz” tartozik a *Lalita-visztara* (*A játék* – azaz a Buddha élete – *részletezése*), amely a megvilágosodásig számol be a Buddha életéről. A munka hitelességéről vitáznak a szakemberek, mégis több fontos európai Buddha-életrajz használta fel forrásként. Mindezek ellenére a számos Buddha-életrajzból nem tevődik össze a Buddha teljes élete. Ennek az az oka, hogy a buddhizmusban a Buddha személye háttérben maradt, mert elsősorban a tanítása számított.¹

Szántó Péter tanulmánya a tantrikus – vagy ezoterikus – buddhizmus indiai kialakulásáról a jelen írásban ismertetett fejezetek közül talán a legérdekesebb témájú. Ezt az igazolja, hogy már a *tantra* szó jelentése sem egyértelmű. Eredetileg

¹ A tanulmányban a szerző és a szerkesztők figyelmét is elkerülte egy hiba: a 14. oldalon kétszer szerepel ugyanaz a két információ. Először így: „Az apa intézkedik, hogy a fiú a világtól elzárva nevelkedjék (...) három különböző évszaknak (...) szánt palotában. (...) Az ifjú 40 000 háremhölgygel élt (...) ezek mellett még 84000 ágyasa volt.” Két bekezdéssel lentebb: „Gautama (...) a nyári, téli és az esős évszakra külön-külön épített palotájában 40000 táncosnője [sic!] és 84000 ágyasa volt.”

a szent iratok összefoglaló neve volt, amely egyaránt vonatkozott a gyakorlatra és az ezt megalapozó bölcseletre. A „tantrikus”-nak minősített szövegek műfaji meghatározása azonban bizonyos esetekben mégsem tantra.

A szerző határozottan állítja: az „ezoterikus” jelző jobban megfelelne ennek az irányzatnak, mint a „tantrikus,” mert érett formájában a beavatási rítusra helyezték a legnagyobb hangsúlyt. De ha ugyanakkor az ezotériát a kiválasztottak privilegizált titkos tanának tekintjük, akkor sok régi szöveg nem illik bele a meghatározásba. Ennek az az oka, hogy ezekben nem szerepel sem beavatás, sem titkos tan átadása, mégis az ezoterikus kategóriába sorolták őket. Így felvetődik a kérdés, mennyire definiálható egyáltalán az ezoterikus buddhizmus „buddhista”-ként, hiszen ha néhány szöveget megfosztunk a terminológiájától, már nem lehet őket buddhista kinyilatkoztatásként olvasni.

Az első ezoterikus szövegek, amelyeket varázsigék alkottak, az időszámításunk szerinti harmadik század körül íródtak, és egyre komplexebb rítusok kapcsolódtak hozzájuk. A korai időszakban még fizikai és lelki problémákra alkalmazták a szertartásokat, később a közösség érdekét képviselő világi célokra is kiterjedtek. A VII.-VIII. században keletkezett szövegekben már a nirvána elérését is szolgálta a varázsigék használata. Az egyik írás még azt is megállapítja: csak az ezoterikus út vezet el a megvilágosodáshoz. A nyolcadik század második felében azután egyre több normasértő, szexuális-jógikus elem épült be a szertartások rendszerébe, de nem világi céllal, hanem a dualisztikus világkép megtörése érdekében.

Amennyiben valaki az ezoterikus buddhizmus tanait és gyakorlatait a magáévá szerette volna tenni, részt kellett vennie a beavatáson (*abhiséka*). Mielőtt erre sor került volna, még egy mester is megvizsgálta, hogy vajon megfelel-e a kritériumoknak. Ezek között az anyagi helyzet is szerepelt, mert az összes költséget a beavatandónak kellett kifizetnie. Ha a vizsga sikeresen zárult, a mester keresett egy, a szertartás szempontjából alkalmas földterületet, amelyet „kölcsonként” a helyszellemektől, akik ómenek vagy álmok segítségével adták hozzájárulásukat. A mester ételáldozatot is bemutatott (*bali*) a további emberfeletti beavatkozások elkerülése érdekében, a rosszálló démonokat pedig egy tűzáldozattal (*hóma*) tartotta biztonságos távolságban. Számos védelmező tevékenység után rituális táncban körbejárta a területet, és távozásra invitálta az összes rosszakaró lényt, akik esetleg még ott maradtak. Később a Föld istenasszonyának beleegyezését kérte, hogy birtokba vehesse a földet. Miután az előkészítés véget ért, kezdetét vette a valódi rituálé: először a beavatandó ismételte meg kérését, a mester pedig a beleegyezését. Terjedelmi korlátok miatt nem áll módomban részletesen idézni a ceremónia leírását, csupán néhány fontosabb mozzanatot említek meg. Ilyen a „név-beavatás” (*náma-abhiséka*), amelynek során a beavatandó új nevet kap; és a mester-beavatás (*ácsárja-abhiséka*), amely akkor zajlik le, ha a tanítvány később mesterré szeretne válni. A szertartás gyakran ünnepi lakomával zárult.

Pap Melinda fejezetét, *A kínai buddhizmus történetét* és Hamar Imre tanulmányát, amely a kínai buddhizmus irodalmát tárgyalja, a témák átfedése miatt együtt ismertetem. A Kínában időszámításunk kezdete körül megjelent buddhizmusra nagy hatást gyakorolt a helyi kultúra két legjelentősebb vallása, a taoizmus és a konfucianizmus. A legenda szerint Ming császárnak köszönhető az indiai vallás térnyerése birodalmában. Az uralkodó egy aranyszínű istenséggel álmodott, aki az egyik minisztere szerint maga a Buddha volt. Ming követeket bízott meg, hogy információkat szerezzenek a Buddháról, az alattvalói pedig buddhista ereklyékkel és a *Szútra negyvenkét fejezetben* című művel tértek vissza. Eleinte, a Keleti Han-korban (i. sz. 25-220) a buddhizmus szűk körben terjedt el. Ekkor kezdődtek meg a fordítói munkálatok. Ezek a fordítások rendkívül fontosak, mert a *mahájána* szútrák keletkezési ideje ismeretlen, csupán a kínai fordítások adnak fogódzót, hogy mely időpont előtt íródhattak.

Az első fordítók közül An Shigao és Lókakséma a legjelentősebbek. Shigao a *hínajána*, Lókakséma a *mahájána* szövegeket, a *pradnyápáramitá* irodalom alkotásait fordította. A Keleti Han-korban a közvélemény még a taoizmus részeként tekintett a buddhizmusra, ezért a fordítók sem a buddhizmus alaptanításait taglaló szövegekhez nyúltak, hanem a taoizmushoz közel álló írásokhoz. A fordítás során több terminológiai probléma is felmerült, hiszen sok szanszkrit kifejezésnek nem volt kínai megfelelője, ezért a fordítók a megközelítőleg hasonló jelentésű taoista terminusokkal helyettesítették őket. (Ezt hívjuk a „fogalmak párosításának”.) Ennek következtében a szövegek eredeti jelentése erőteljesen eltorzult.

A kínai buddhizmus egyik legfontosabb szövege a *Lótusz-szútra*, amely többek között egy ujj vagy maga a hívő felgyújtására buzdít mint áldozati tevékenységre. Ezt a felhívást Indiában nem szó szerint értelmezték, de Kínában és Kelet-Ázsiában gyakorivá vált egy ujj elégetése, és az öngyilkosság is előfordult. A *Lótusz-szútrát* az egyik legnagyobb kínai fordító, Kumáradzsíva ültette át kínai nyelvre számos *mahájána* írással együtt. Ellenezte a „fogalmak párosításának” módszerét, ezért azokat a terminusokat, amelyek nem rendelkeztek kínai megfelelővel, hangzás szerint írta le kínaiul. Kumáradzsíva fordításai által jött létre a *madhjamaka* irányzat kínai megfelelője, a *sanlun* iskola.

Kínában alakult ki a *chan* buddhizmus. A *chan* szó elmélyedést, meditációt jelent, hiszen ebben az iskolában a meditáció mindennél fontosabb. Jellegetes irodalmi alkotásai az úgynevezett „nyilvános esetek,” *gon'ganok* (japán nevükön *koanok*). A kínai buddhizmus másik nagy irányzata a Tiszta Föld-iskola, amely Amitábha Buddha tiszteletét állítja a középpontba. Amitábha Buddha bemutatására *mahájána* szútrákban kerül sor: ez a Buddha a hozzá imádkozókat megmenti a létforgatag kínjaitól, miáltal a fohászok Amitábha Nyugati paradicsomában születnek újra. Ezen a helyen sokkal könnyebb elérni a megvilágosodást, mint bárhol másutt.

Az ókor és a kora középkor idején Kínában három buddhistaüldözést is el kellett szenvedniük a gyakorlóknak és a szerzeteseknek, de a mézszárlások és templomrombolások után az egyház mindig újrászerveződött.

Az utolsó fejezet melyet írásomban ismertetek Szabó Balázs *A buddhizmus Japánban* c. munkája. A tanulmányon belül legérdekesebb az Amida Buddha kultusz témája. A békés, nyugodt Heian-kor utolsó szakasza (794-1192) háborúk sorozatába torkollott, az emberek bizonytalanságban élték a mindennapjaikat. Ennek hatására vált sokak számára népszerűvé az ún. *mappó*-gondolat, mely szerint a Buddha tanítása (*dharm*a) a történelmet három részre osztja. Az elsőben még értik a tant, amely így ki tudja fejteni a hatását, a másodikban az értetlenség ellenére még tud hatni, a harmadikban pedig már nem értik, és a hatása is megszűnik.

Az utolsó szakasz a *mappó*, amelyben a japánok saját korukat fedezték fel. A kor hangulatának köszönhetően Amida Buddha és a Tiszta Föld kultusza is elterjedt. Amida „Amitábha” néven már Kínában is rendkívül népszerű volt a *Lótusz-szútrán*ak köszönhetően.

A fohászzkodás (*nenbucu*) természetesen a japánoknál is döntő szerepet játszott. Ennek kultuszából később Hónen szerzetesnek, az irányzat alapítójának követői által a *Dzsódó* (vagyis Tiszta Föld) iskola nőtte ki magát. Hónen úgy gondolta: a *mappó* korszakában a buddhizmus gyakorlatait a többség már képtelen alkalmazni, de az ő tanításaival mindenki elérheti a megvilágosodást. Tanításában a *nenbucu* ismételtgetése következtében felébredő hit kapott kulcsfontosságú szerepet, és mivel a társadalmi helyzetet figyelmen kívül hagyva tanított vándorprédikátorként, rengetegen csatlakoztak hozzá. Hónen egyik tanítványa, Sinran jelentős mértékben leegyszerűsítette mestere tanítását, mert csak Amida Buddha segítségnyújtását hirdette. Nála a *nenbucu* köszönetnyilvánítás a megváltásért cserébe, amelyet a hívő Amida kegyelméből ért el. Irányzata a *dzsóde-sinshú*, azaz „igazi Tiszta Föld” nevet kapta.

A kötetben a szanszkrit és páli szavak magyaros formában olvashatók, de a könyv végén tudományos átírásuk is helyet kapott. A tibeti szavak átírása is magyaros formában jelenik meg a Wylie-rendszerű tudományos alakja mellett. A koreai írásjegyek átírásában Birtalan Ágnes, a Koreával foglalkozó fejezet szerzője a McCune-Reischauer rendszert alkalmazta. A japán karakterek magyaros átírással is szerepelnek.

A kínai írásjegyek az idézett forrásszövegeken kívül pinyin átírásban is olvashatóak, melynek kiejtési útmutatója a kötet végén igazítja el az érdeklődőt, a mongol szavak tudományos átírásával együtt. Az uigur, török és ójvai szavak tudományos formában kaptak helyet a könyvben.

Pente Barbara